

Cees Dam, het Abdijcomplex en de Zeeuwse Statenzaal

DR. EVERHARD JANS

In 'De Groene' van 10 december j.l. stelt Arjen Oostermann vast: 'Er zijn gebouwen die als monument worden geboren. Het gebeurt uiterst zelden, maar het komt voor dat een gebouw van het begin af aan herkend wordt als monument en ook zo funktioneert'. Dit geldt in sterke mate voor het Abdijcomplex te Middelburg, dat na de verwoesting van 1940 door de Duitsers als een phoenix uit zijn as herrees. De geïllustreerde bladen berichtten destijds in woord en beeld uitvoerig over de wederopbouw van de Zeeuwse hoofdstad.

Bij de Statenzaal gaat het om de oude refter, waar eertijds monniken hun maaltijden plachtten te gebruiken. Prof. Dr. Engelbert ter Kuile schreef in deel I van 'Duizend jaar bouwen': 'Verreweg het voornaamste kloostercomplex van ons land is de Premonstratenser abdij van Middelburg, hoe ook verminkt na de Hervorming, hoe ook gerestaureerd, hoe ook geteisterd door de oorlogsgebeurtenissen van mei 1940'. Iets verder een waardeoordeel: 'Het geheel is van een vrolijke feestelijkheid'. Het lijkt er op dat deze feestelijkheid nu bedorven zal worden door de misplaatste ingreep van een zelfvoldane tijdgenoot, architect Cees Dam (Stopera) uit Amsterdam. Talent uit eigen provincie kreeg natuurlijk weer geen kans, alle Zeeuwse architecten werden gepasseerd: nee, het moest een Amsterdamse architect worden. De Randstad geeft de toon aan – 'c' est la ton qui fait la musique!' – bij belangrijke opdrachten.

Arjen Oostermann van 'De Groene' vroeg zich in hetzelfde nummer van de Groene af: 'Kan de eigenaar/gebruiker naar believen handelen met een monument? Wie bepaalt of een wijziging in zo'n gebouw een 'noodzakelijke aanpassing' is of een ontoelaatbare verminking? De spanning tussen partikulier en openbaar belang is groot'. Behartenswaardige gedachten, niet alleen voor Heemschutters!

In de 'Provinciale Zeeuwse Courant' van 22 november j.l. heeft de coördinerend bouwmeester bij de wederopbouw en de restauratie van het Middelburgse Abdijcomplex tussen 1945 en 1971 Ir. H. de Lussanet de Sablonière de staf gebroken over de plannen van collega Cees Dam. Hoewel hij het 'vervelend' vond kritiek te moeten geven op het werk van een vakgenoot verklaarde hij toch: 'Het plan, dat nu door de Provinciale Staten is goedgekeurd, vermoordt het karakter van de Statenzaal. De ruimtelijke werking gaat geheel verloren'. Iets verder: 'Dam is een goed architect, hij kan ook wel tegen een stootje. Hij heeft hier geen gelukkige keuze gehad.'

In een brief van 11 december j.l. aan de hoogleraar kunstgeschiedenis aan de Amsterdamse V.U., prof.dr. C. A. van Swigchem schrijft De Lussanet de Sablonière: 'De luchtverwarmingskanalen, die ik destijds maakte worden door de zes ingebroken nieuwe deuren in deze gevel opgeofferd. Er zullen nu wél radiatoren komen, die ik altijd heb willen vermijden. Kom je door de zes nieuwe en één oude deur binnen, dan bots je direct tegen de achterschotten van de oplopende banken. Bij twee deuren stoot je het

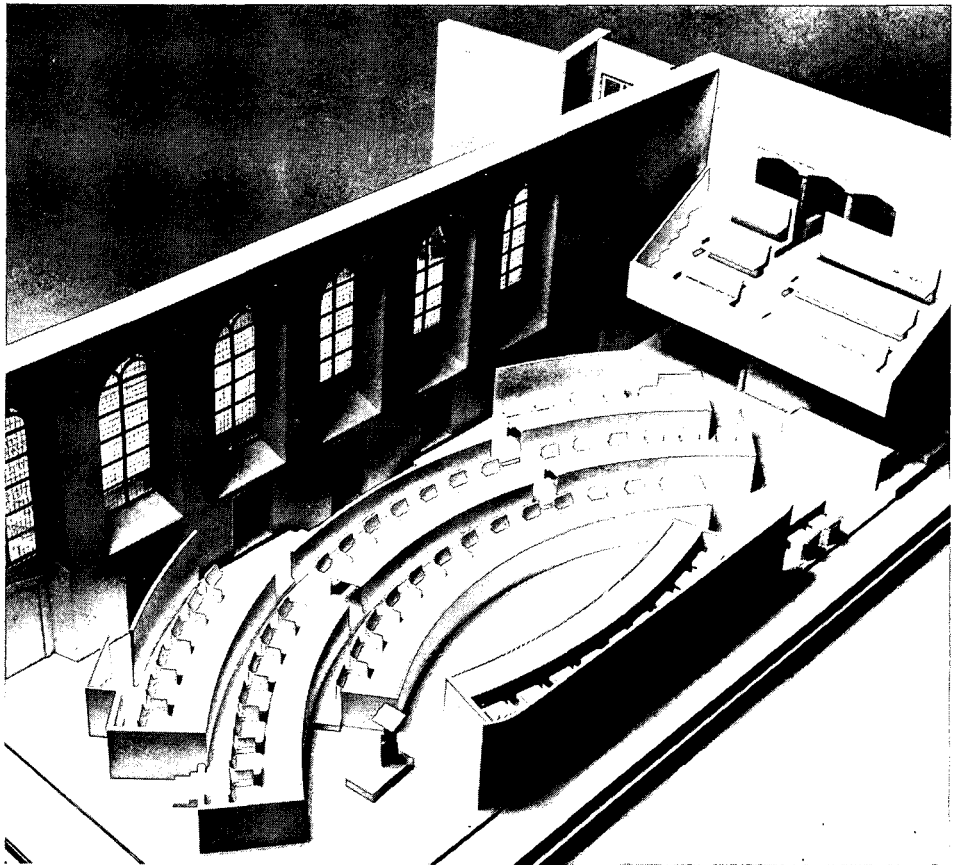
hoofd. Bij twee andere deuren kun je ternauwernood naar binnen wringen. Een heel royale oplossing! De schouw (die ik in vrije vormen exact naar de oude afmetingen tegen de kopgevel aanbracht) wordt afgebroken omdat men anders niet om de banken heen kan lopen. De in de zaal hangende tribune loopt voor de ramen langs. De kopgevel, die door het verwijderen van de schouw alle verhoudingen zal missen, wordt dan versierd met de wapentjes, die nu langs de wanden hangen.'

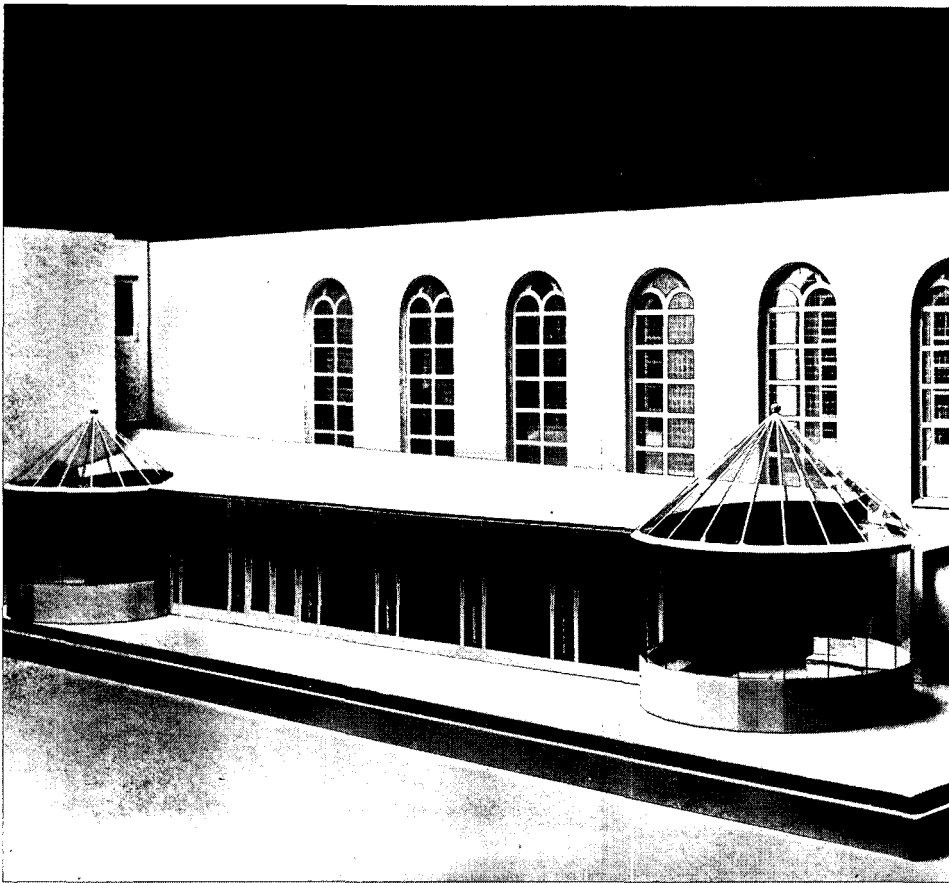
Boven de 13e eeuwse kelders (1260) zijn door Cees Dam toiletten (!) ontworpen. Ir. de Lussanet de Sablonière besluit zijn brief, die nog meer bezwaren tegen het plan – in concreto – bevat, met de conclusie: 'Ik zou er geheel vrede mee gehad hebben, wanneer men bijvoorbeeld andere tafels en stoelen in de Statenzaal had genomen, die meer van deze tijd waren, maar niet deze ingrepen.'

BIOSCOOPACHTIGE OPZET

De bioscoopachtige opzet van de nieuwe Statenzaal is in strijd met de ruimtewerking van deze voormalige refter uit 1500. Het 'grootse kloostercomplex' zoals drs. D. H. Bolten de Abdij kenschetst in de Kunstreisboekeditie van 1969, zal een zware klap krijgen als deze misplaatste nieuwlichterij in weerwil van de kritiek doorgedrukt zou worden. De 'postmoderne' galerij aan de tuinzijde met quasi-middeleeuwse torentjes doet denken aan veel verbreide glazen puien in winkelstraten, waar hier dan alleen nog de

De door Cees Dam ontworpen tribune-opstelling voor de Statenzaal (Foto architectenbureau Cees Dam)

De door Dam ontworpen nieuwe omloop, een constructie van staal en glas, aan de tuinzijde. In de muur onder de ramen worden doorgangen gemaakt waardoor men vanuit deze ruimte de zaal kan binnengaan. In de omloop zijn zithoeken gecreëerd voor informeel contact. (Foto architectenbureau Cees Dam)

koopwaar ontbreekt. De parallel met de flankerende nieuwbouw, die aan het Concertgebouw te Amsterdam dreigt te worden geplakt, dringt zich op. Zal ook in Middelburg het gezonde verstand zegevieren, en de 'eigentijdse accenten' tot het *nooit gebouwde Nederland* laten behoren?

Laat men in Zeeland een voorbeeld nemen aan de uitstekend en stijlzuiver doorgevoerde restauratie van de Limburgse abdij Rolduc!

Drs. J. P. J. van der Haagen, directeur juridische en ruimtelijke zaken van de Bond Heemschut, is samen met de Zeeuwse Heemschutcommissie en met ambtelijke en politieke instanties om de tafel gaan zitten, om dit dreigende onheil voor de Abdij af te wenden. Gebruikmaking van ons beroepsrecht ex art. 26 van de Monumentenwet is niet uitgesloten! Vertegenwoordigers van de Middelburgse bevolking, gebundeld in het Comité Vrienden van de Abdij verzetten zich eveneens tegen deze schennende verbouwing. De Bond Heemschut steunt hen volledig, als eresaluut voor een gave en feestelijke Abdij. Technisch adviseur ir. D. W. van Ouwkerk van de Zeeuwse commissie van Heemschut heeft een alternatief ontwerp ontwikkeld. Essentie daarvan is, dat de 'zettelverdeling' in de Statenzaal gespiegeld wordt in vergelijking met de huidige situatie. Gedeputeerde Staten komen dan in de zaal aan de tuinzijde te zitten met de statenzetels in de vorm van tweemaal een u tegen-

over het college. In het alternatief wordt ook uitgegaan van een aanbouw in de tuin, maar daarbij zijn geen nieuwe doorgangen vanuit de Statenzaal opgenomen. Anders dan in de plannen van Dam-vier doorgangen-blijft zo de wand van de Statenzaal aan de tuinzijde intact. In deze opzet wordt ook de bekapping van het tuingebouw eenvoudiger en lager uitgevoerd zodat er vanuit de Statenzaal vrij zicht door de raampartijen blijft. Eind januari is er tussen Heemschut en Cees Dam over dit alternatieve plan gediscussieerd. Laten we hopen dat Gedeputeerde en Provinciale Staten, die overhaast toestemden in de geraakte verbouwingsplannen van Cees Dam, tot inkeer zullen komen, onder pressie van de publieke opinie. Is dit dure plan – 7,8 miljoen! – geloofwaardig, in een periode van bezuinigingen? De actie van het Comité Vrienden van de Abdij tegen de voorgenomen verbouwing heeft intussen ruim 600 handtekeningen opgeleverd in Middelburg. Deze zullen aan het provinciaal bestuur worden aangeboden tijdens de statenvergadering van 6 februari.

Literatuur:

E. H. ter Kuile, De architectuur in: Duizend jaar bouwen in Nederland, deel I, Amsterdam 1948, 301 P. Boerdam, Verzet tegen verbouwing abdij, in: NRC Handelsblad, 12-12-1986

C. Cijssouw, 'Een zware prijs voor meer verstaanbaarheid', in: Provinciale Zeeuwse Courant, 22-11-1986

Kunstreisboek voor Nederland, Amsterdam 1969

Boeken

Het los hoes met 'achterheerd' in Noord- en Oost-Twenthe

Van onze redacteur Everhard Jans verscheen dit boekje als deel 4 in de serie 'Opstellen en werkstukken van Stichting Heemkunde Denekamp'.

Onder 'achterheerd' of 'achterroet' wordt verstaan een uitbouw of erker met grote raampartijen achter de (open) haard. Hier bevond zich meestal de zogenaamde 'spinhooke'. Helaas is in 1883 het laatste voorbeeld van een los hoes met achterheerd in Twenthe gesloopt: Erve Klein Bonke in Lattrop (gem. Denekamp). Wel bevindt zich in het Openlucht Museum te Arnhem nog een voorbeeld. Jans beschrijft aan de hand van kaarten, kadastrale gegevens, minuutplannen en oude afbeeldingen achtereenvolgens het verspreidingsgebied (ook over de Duitse grens), de verschillende typen en vormgevingen vlechtwerk en baksteen, raamdeling, lessenaarsdak enz. In deel III wordt de ontwikkeling geschetst van het landschap en de nederzetting waarin het los hoes met achterheerd veel voorkwam en waarom deze nu juist in de zogenaamd essenwermnederzettingen voorkwamen en voornamelijk bij keuterboerderijen. Dit hing nauw samen met de enorme bevolkingstoename en de ontwikkeling van de huisnijverheid in de periode 1600-1800. De uitbouw van de boerderij met erker was voor de keuterboer een veel goedkopere oplossing dan de uitbreiding met een gebint. Om een idee te geven van de grootte van zo'n boerderij: het aantal gebinten varieerde van 9 bij een grote tot 3 bij een keuterboerderij. Tot in de 19e eeuw bleef de huisnijverheid op grote schaal bestaan. Deze werd pas in de tweede helft verdreven door de industrialisatie. De achterheerden zijn waarschijnlijk tot 1860 gebouwd. Rondom Denekamp kwam de industrialisatie langzaam op gang, de huisnijverheid en daarmee de achterheerd hield dan ook langer stand. De teruggang van de huisnijverheid, andere wooneisen en nieuwe ontwikkelingen in de landbouw hebben er tenslotte tot bijgedragen dat het oorspronkelijke oude los hoes met achterheerd helemaal uit het Twentse landschap is verdwenen. Nabij Denekamp rest slechts een copie, het Wesselinkshoes, dat in 1971 gereed kwam.

Het boekje werd uitgegeven bij Duoprint te Hengelo (074-420357) en de prijs is f 20,-.

AMIC

De oude kerk te Etten

Dit boekje, geschreven door drs Inge Huisinga en drs Rien Wols werd uitgegeven ter gelegenheid van de officiële ingebruikneming van de kerk als Raadzaal.

Voor de restauratie van deze oorspronkelijk middeleeuwse hallenkerk werd van rijkswe-